

Könyvtár- és információ- tudományi képzés Európában 2.

TÓSZEGI Zsuzsanna

Az EUCLID, a könyvtár- és információtudományi képzéssel és kutatással foglalkozó független, nonprofit európai szervezet a 2002-ben, Thessalonikiben tartott konferenciáján döntött arról a projektről, amelynek keretében felmérték, milyen hatással volt a Bolognai Nyilatkozat az informatikus könyvtárosok képzésére Európa-szerte. A projekt – amelyet az Európai Unió a SOCRATES program keretében anyagiilag is támogatott – a *European Curriculum Reflections on Library and Information Science Education* nevet viselte, de a szakirodalomban gyakran a *European Curriculum* néven találkozhatunk vele.

A projektben egész Európából 150 szakember vett részt, akik tizenkét munkacsoportban kutatták a különböző részterületeket. Munkájukat egy közel 250 oldalas kötetben összegezték, amelyet szabadon hozzáférhetővé tettek az interneten.¹ Az első lépésben 200 intézménybe küldték el a kérdőívet, amelyek 25%-a érkezett vissza. Az 50 válaszadó intézmény között – sajnálatos módon – magyar nem volt.

A kutatás első és legfontosabb megállapítása, hogy Európában igen nagy változatosság tapasztalható az informatikus könyvtárosokat képző intézmények között. Néhány országban már felváltotta a bolognai folyamatban meghatáro-

zott 3+2+3 éves képzési rend a hagyományos, többnyire 4 éves, a gyakorlati tudnivalókra nagy hangsúlyt helyező korábbi oktatási formát. Számos országban az informatikus könyvtárosokat részben egyetemi tanszékeken, részben szakiskolákban képzik, meglehetősen eltérő tantervek alapján. Megint más országokban vannak példák erősen gyakorlatorientált, de több-kevesebb elméleti tudnivalót azért tartalmazó kurzusokra. Az átláthatóság és az egyenértékűség hiánya komolyan akadályozza az intézmények közötti együttműködés bővítését. Nagyon nagy szükség lenne az informatikus könyvtárosokat képző intézmények közötti párbeszédre a tantervek szerkezetéről és tartalmáról – részben az oktatás minőségének javítása, részben az intézményközi együttműködés erősítése érdekében. A maga nemében egyedülálló *European Curriculum* program éppen e két célt szolgálja.

A bolognai folyamat

Mint ismeretes, a Bolognai Megállapodást 29 európai ország miniszterelnöke írta alá 1999-ben. A későbbiek során újabb országok is csatlakoztak a megállapodáshoz, amelynek megvalósítását eddig 40 ország tűzte ki célul. A bolognai célok közül a legfontosabbak a hallgatói mobi-

lítás és az európai munkavállalás elősegítése, amelynek eléréséhez feltétlenül szükség van a felsőoktatás átláthatóságára, egységességére és – ebből adódóan – az intézmények közötti átjárhatóságra. A célokat a felsőoktatás szerkezetének azonos elvek szerinti átalakításával, valamint a közös kreditrendszer kidolgozásával és bevezetésével lehet megvalósítani.

Az első (BA) és a második (MA) ciklus, illetve a doktori képzés kimeneti követelményeit az ún. *Dublin deskriptorokkal*² jellemzik – ezek segítségével határozzák meg az egyes szakokra jellemző kompetenciákat, valamint a képzés során elsajátítandó képességeket és készségeket. A szakmai kompetencia meghatározása az adott szak tudásanyagának felsorolása mellett azt is egyértelművé teszi, hogy az adott szakon végzettek milyen feladatok ellátására lesznek képesek és alkalmasak. A képzési és kimeneti követelményeket csakis állandó minőségbiztosítási rendszer működtetésével lehet jó színvonalon megvalósítani.

Az informatikuskönyvtáros-képzés helyzete Európában

Az elektronikus könyv első fejezete a bolognai előírásoknak való megfelelést vizsgálja a különböző intézményekben folyó képzés átláthatósága és tartalmi összetevői, illetőleg a minőségbiztosítás szempontjából.

A legtöbb helyütt egyetemi tanszéken vagy karon folyik az informatikus könyvtárosok oktatása, de Közép- és Dél-Európa néhány országában a tanszékek a nemzeti könyvtár vagy más kulturális intézmény által működtetett továbbképző rendszerrel közösen tevékenykednek. Nagyon ritkán fordul elő, hogy a könyvtárosképző intézmény teljesen önálló legyen – erre példa éppen a projektvezető dániai *The Royal School of Library and Information Science*.

A felsőoktatási intézmények tanterveiben határozott „konvergencia” tapasztalható a képzés

tartalmában, a kötelező tárgyakban és a tanszéki oktatógárda létszámában. Azokban az országokban (például az Egyesült Királyságban és Hollandiában), ahol a kormányzati támogatás mellett más forrásokat is be kell vonni az oktatás finanszírozásába, a képzést jobban befolyásolja a munkaerőpiac, mint a felsőoktatási intézményeket hagyományosan központi forrásokból működtető országokban, ahol a klasszikus akadémiai elvek jobban érvényesülnek. A bolognai reform bevezetése óta tapasztalható nagyobb kormányzati ellenőrzés elősegíti a tudományterületek közötti konvergenciát.

Az információmenedzsment és -technológia, az archiválás, a kommunikáció, az adatbázis-kezelés és a többi interdiszciplináris stúdium jól illusztrálja az előbb említett konvergenciát, amely azonban azt is eredményezi, hogy az informatikus könyvtárosok a munkaerőpiacon a klasszikus intézményrendszerrel távoli területeken is sikerrel szerepelhetnek.

Az információs és kommunikációs technológia drámaian változtatta meg az információkhoz és a dokumentumokhoz való hozzáférést, a gyűjteményszervezést és a megőrzést. Ezek a tárgyak, a menedzsmenttel és a marketinggel kiegészülve, mindentűt bekerültek a tantervekbe.

A LIS Curriculum szerzői szerint a könyvtár- és információtudományi képzés lényege: a dokumentumok szerzői és felhasználói közötti kommunikációs csatorna tanulmányozása. Az utóbbi években sok szak megváltoztatta az elnevezését, és a korábbi *könyvtárosképzés* kifejezés helyébe az *információ* került, így ma már a legtöbb helyen a *könyvtár- és információtudományi* nevet használják. Természetesen ez az átalakulás a képzés tartalmában is változásokat generált: már nemcsak könyvtárosokat, hanem archivistákat, webszerkesztőket, adatbázis-menedzsereket, muzeológusokat stb. is képeznek ezeken a szakokon. A lényeg a Ranganathan által meghatározott *információ-közvetítői* szerepen van. A képzésben résztvevők természetesen a fizikailag létező és a virtuális gyűjtemények ke-

zelésére egyaránt képesek lesznek.

A vizsgált országokban általánosnak mondható, hogy az oktatás a bolognai előírásoknak megfelelően három, a Dublin-deszkriptorok³ segítségével meghatározott szintből áll. Az alsó, bachelor (BA) szint három évig tart, elvégzésével 180–240 nemzetközi kreditet lehet megszerezni. A képzés tartalma viszont már eltérő: van, ahol a három év alatt jószerével csak általános stúdiumokat oktatnak, és szinte nem is foglalkoznak a speciális könyvtári tárgyakkal. Ezzel szemben arra is van példa, hogy a BA képzés kizárólag könyvtár- és információtudományi tárgyra terjed ki. Feltehetően a legjobb megoldás e két módszer kombinációja. A végzeteknek a gyakorlati munkára való felkészítés mellett alkalmasnak kell lenniük tanulmányaik magasabb szinten való folytatására.

A két évig tartó mesterfokon (Master level, MA) 60–120 kreditet lehet megszerezni. Ezen a szinten általában már csak a könyvtár- és információtudományi tárgyakkal foglalkoznak. A mesterfokon végzetek magasabb – akár kutatói – beosztásba kerülhetnek.

A doktori fokozat legalább további három év képzési időt és 180 kredit megszerzését írja elő. Ezen a szinten főként kutatásmódszertan, episztemológiával, illetve a doktori disszertáció elkészítésével foglalkoznak. Számos európai országban a könyvtárvezetői beosztásnak előfeltétele a doktori fokozat megléte.

Az elmélet és a gyakorlat aránya

A Bolognai Nyilatkozat a BA szintet a munkaerőpiac szempontjából akként határozza meg, hogy az itt végzeteknek alkalmasnak kell lenniük az elsajátított szakma gyakorlására. A magasabb szinteken egyre növekszik az elméleti tudnivalók aránya.

A gyors technológiai fejlődés eredményeként szükség van a könyvtárosok tudásának folyamatos karbantartására, az élethosszig tartó tanulásra, a szervezett szakmai továbbképzésekre.

A gyakorló szakemberek szakmai kompetenciáinak meghatározására több kísérlet folyik; közülük Európában a legismertebb a CERTIDOC által kidolgozott vizsgarendszer, amelynek anyagát az interneten keresztül is elérhetővé tették.⁴

A képzés tartalmi elemei

a) Forrásismeret

A tárgy két nagy részre, a szak- és a szépirodalmi források megismerésére oszlik; emellett foglalkozik a speciális felhasználói csoportokkal: a gyermekekkel, a látássérültekkel, a kutatókkal, a zenekedvelőkkel stb. A hallgatók a dokumentumok valamennyi régi és új típusával megismerkednek.

A szerzők megjegyzik, hogy a Forrásismeret tárgy keretében vélelmezhetően nem lehetséges azonos európai szintű tartalmat előírni, hiszen valamennyi ország mást és mást tart fontosnak e tárgy keretében oktatni.

b) Tudásszervezés és információkeresés

Ez a tárgy már sokkal inkább felmutat közös szabványos elemeket. A következőket oktatják:

- formai és tartalmi elemzés,
- bibliográfiai leírás és tartalom-reprezentáció (indexelő nyelvekkel, vagy azok nélkül),
- gyűjteményszervezés (katalogizálás, tárolás, adatbázisok),
- információkeresés és -visszakeresés (beleértve a keresési szokásokat),
- teljesítményértékelés.

c) Szervezés és vezetés. Kulturális és információs politika, jogi szabályozás

E tárgy keretében főként a dokumentációs intézményrendszerrel és szervezetekkel foglalkoznak, de ide tartozik az intézményen belüli információáramlás szervezése is. A fő kérdéskör

a gyűjtemények, archívumok kialakítása, a felhasználók igényeinek kielégítése és a különböző szolgáltatások megszervezése. Az általános vezetési ismeretek – köztük a tervezés, személyzeti irányítás, gazdálkodás, épületfenntartás stb. – is szerepelnek a tantervben.

A módszertant tekintve számos megközelítést találhatni, melyek közül a legjellemzőbb az episztemológiai, a számítástechnikai, a nyelvészeti/filológiai, a társadalomkutatási, a bibliometriai és a kutatómódszertani felfogás. A minőségbiztosítás a bolognai folyamat bevezetése előtt ismeretlen volt a könyvtár- és információtudományi képzésben. A munkacsoport kérdőíves felmérés segítségével tájékozódott arról, hogyan látják el ezt a kötelezően előírt feladatot. A 33 kiküldött kérdőívből 28 érkezett vissza. A válaszadók úgy nyilatkoztak, hogy a legtöbb helyen van országos minőségbiztosítási rendszer. A felsőoktatási intézményekben általában négyféle megoldás ismeretes: az időszakos felülvizsgálat, az önértékelés, a szakértői felülvizsgálat és a követő vizsgálat.

A kulturális örökség digitalizálása

A digitalizálás igen nagymértékben átrajzolta a könyvtári szakmát. Ha csak az oktatási területét tekintjük, akkor is számos újdonsággal találkozhatunk: megjelent a palettán a digitális könyvtárosok képzése, és olyan hagyományos stúdiumokat – mint a bibliográfiai leírás – is ki kell egészíteni, például a metaadat szabványok előírásaival.

Az analóg gyűjtemények digitalizálása közelebb hozta egymáshoz a könyvtárakat, levéltárakat és múzeumokat, hiszen – bármelyik nemzeti memóriaintézményben használják – az alkalmazott technológia gyakorlatilag ugyanaz. A közös technológiai platform elősegítette ezen intézmények együttműködését. A digitalizálás nemcsak a hétköznapi munkafolyamatokat, de a memóriaintézmények identitástudatát is megváltoztatta, hiszen azok a szignifikáns különbsé-

gek, amelyek az analóg tárgyakban megmutatkoznak, a digitalizálás során eltűnnek: bármilyen nyomtatott, vagy akár háromdimenziós objektum volt a bemeneti oldalon, a digitális állományok a könyvtárakban, a levéltárakban és a múzeumokban egyaránt ugyanolyan bitek sorozatából állnak. Ez az együttműködés a felhasználók szempontjából nagyon hasznos, hiszen lebontja azokat a mesterséges határokat, amelyek a gyűjtemények fizikai tulajdonságait helyezik előtérbe. A mai felhasználók az emberi tudás prezentációjának holisztikus megközelítésével találkozhatnak, és ennek az oktatásban is meg kell mutatkoznia: a közgyűjteményi területek közötti konvergencia abban is megnyilvánul, hogy közös tudásanyag alakul ki a korábban egymástól elszigetelt területek között.

Manapság a felsőoktatási intézményekben a digitalizálással kapcsolatos stúdiumok beépülnek a könyvtár-informatikai, a múzeumi és a levéltári tantervekbe. Ezek az „ernyő”-tárgyak különféle elnevezés alatt szerepelnek, így számos névvel találkozhatni a *kulturális örökség informatikájától* kezdve a *digitális könyvtárosságig*.

Azon túlmenően azonban, hogy ma már mindenki elismeri a jelentőségét, a szakterület számos gonddal küzd, melyek közül a legfontosabb az egyértelmű definíció hiánya. Miután nincs pontos meghatározás a digitális könyvtár fogalmára, ezért az ebből származó részterületeknek sincs pontos definíciójuk. Korábban a digitalizálás meglehetősen elszigetelten fordult elő a tantervekben. Nem volt szerves kapcsolatban a többi tárggyal, főként a muzeológusok és a levéltárosok hasonló célú képzésével, holott a kulturális örökség digitalizálása valamennyi közgyűjteményi területen hasonló kérdéseket vet föl.

A napjainkban folyó kutatások alapján kétféle szemlélet dívik a digitalizálás pozíciójának kijelölésében: a *könyvtárorientált* megközelítés a digitális könyvtárak létrehozása és működtetése érdekében folyó tevékenységek és eszközök között jelöli ki a helyét. A másik szemlélet a *kulturális örökség* oldaláról ragadja meg a di-

gitalizálás oktatását, szélesebbre nyitva az „erőnyöt”, amely alá mindhárom közgyűjteményi terület számára hasznos tudnivalók beférnek. Mindkét megközelítésnek vannak pro és kontra érvei. Annak ellenére, hogy a „memóriaintézmény” divatszóvá vált, továbbra is hiányoznak azok a mélyreható kutatások, amelyek a három közgyűjteménytípus közötti konvergencia jelenlétét foglalkoznának.

A kulturális örökség digitalizálását általában holisztikus szemlélettel oktatják. Ez a megközelítés lehetővé teszi, hogy a hallgatók a terület filozófiai, szociokulturális, menedzselési és technológiai vonatkozásait is megismerjék. A specifikus ismereteket és készségeket speciális kurzusokon, illetve a mesterfokon sajátíthatják el a hallgatók.

A digitalizálásról szóló fejezet szerzői nem győznek arra figyelmeztetni, hogy ez a tárgy a hagyományos könyvtári diszciplínáknál sokkal jobban kötődik a többi közgyűjteményhez, ezért fokozottan kell ügyelni, hogy a digitalizálendő kulturális örökséget egységes egészként oktassák.

A többiektől eltérően a digitalizálással foglalkozó szerzők nemcsak a BA, hanem az MA szintű tanterveket is megvizsgálták. A két szint közötti vertikális integráció a digitalizálás komplexitása mellett azt a mélységbeli különbséget is szemlélteti, amely az egyes szinteken elvárt tudásban mutatkozik meg. A horizontális integráció azon tantárgyak összefüggéseit mutatja meg, amelyek tudásanyagára a digitalizálás épít – ilyen például a menedzsment, az információ-visszakeresés, az információfeldolgozás.

A kulturális örökség digitalizálása tárgy keretében az alábbi stúdiumok kapnak helyet:

- a kulturális örökség és a digitalizálási koncepciók,
- a digitalizálási kezdeményezések stratégiai tervezése,
- felhasználói szükségletek, felhasználó-központú tervezés,
- digitalizálási stratégiák kiválasztása,

- a konverzió, a megőrzés és a terjesztés technológiája,
- a metaadatok kérdései,
- minőségellenőrzés és értékelés,
- a digitalizálás gazdasági kérdései és üzleti modelljei.

Az első témakör oktatása során a szerzők a BA, illetve az MA szint tananyagára is tesznek javaslatot. Az alapfokon a kultúra fogalmával, a kulturális örökség tipológiájával, valamint a digitalizálás gyakorlati kérdéseivel kell leginkább foglalkozni. A mesterfokon interdiszciplináris szemléletben kell megismertetni a történelem, a szociológia, a művelődéstörténet, valamint a kollektív, a társadalmi és a kulturális emlékezet közötti összefüggéseket. Ki kell térni azokra a politikai, gazdasági, technológiai hatásokra, amelyek befolyást gyakorolnak a társadalom emlékezetére (kulturális monopolizmus, cenzúra, kulturális sokszínűség, a tudás áruvá válása stb.). A hallgatókkal meg kell értetni azokat a változásokat, amelyeket a digitális környezet okoz a kulturális örökség érzékelésében, interaktív folyamataiban.

A stratégiai tervezés oktatása során fontos felhívni a hallgatók figyelmét arra, hogy hosszú távú, fenntartható fejlesztési projekteknél gondolkodjanak. A tárgyhoz szervesen hozzátartozik a kulturális örökség megőrzése és bemutatása kapcsán érvényesülő trendek folyamatos figyelemmel, a kulturális politika nyomon követése, az együttműködés szorgalmazása a közgyűjteményi területen, a projektmenedzsment, az erőforrás-tervezés stb.

A felhasználók számára nyújtott szolgáltatások tervezése elnevezésű kurzushoz kapcsolódó ismeretek közül a marketinget és az ember-gép kapcsolatot emelik ki a szerzők. A tantárgy két megközelítésből tárgyalja a tudnivalókat: az egyik a célcsoportoknak, illetve a szükségleteiknek és képességeiknek a meghatározását jelenti, a másik a feltárt szükségleteknek leginkább megfelelő szolgáltatások technológiai, hozzáférhetőségi stb. kérdéseit vizsgálja.

A digitalizált kulturális örökség terjesztése szempontjából nagy jelentőségük van a metaadatoknak, hiszen ezek segítségével lehet a weben közzétett objektumokat megtalálni. A hallgatóknak el kell sajátítaniuk a következő eljárások/szabványok alapvető tudnivalóit: CIDOC-CRM, TEI, Dublin Core, SPECTRUM, ICONCLASS, XML, OWL, Semantic Web.

A minőségellenőrzésnek végig kell kísérnie a teljes digitalizálási folyamatot, hiszen ez biztosítja a tartalom megfelelő voltát, az olvashatóságot, a rendelkezésre bocsátás és a hosszú távú megőrzés feltételeit. A hallgatóknak meg kell érteniük a minőségellenőrzés jelentőségét, és el kell sajátítaniuk néhány módszer lényeges tudnivalóit.

A szakmai gyakorlat nagyon kevés figyelmet szentel a digitalizálás gazdasági kérdéseinek, holott egy jó üzleti modell nélkül nehéz hosszú távon fenntartható, ésszerű ráfordításokat követelő rendszert kidolgozni. A hallgatóknak meg kell érteniük, hogy a digitalizálással összefüggő valamennyi tevékenység pénzbe kerül; a mesterfokon viszont már meg kell tanulniuk azt is, hogyan kell a költségeket megtervezni. A fejezet végén a szerzők meghatározzák a tantárgy kimeneti követelményeit is.

Információs műveltség és olvasás

A munkacsoport először a prágai deklarációban rögzített és több könyvtáros szervezet által elfogadott definíciókat tekintette át és vitatta meg. Abban valamennyien egyetértettek, hogy az információs műveltség rendkívül fontos szerepet játszik a társadalom valamennyi szektorában; nélküle jóformán már nem lehet boldogulni sem a munkahelyen, sem a magánéletben, és nem lehet élni a tudástársadalom kínálta lehetőségekkel. Kétségtelen tény, hogy mind a tudásszintben, mind az információs szükségletekben szakadék tátong a társadalom különböző csoportjai között, és ezen csakis az oktatás kiszélesítésével lehet segíteni.

A könyvtárosoknak és az informatikusoknak komoly társadalmi szerepük van az emberek információs műveltségének gyarapításában. Az ő feladatuk az emberek információhoz jutásának a megkönnyítése, de az is, hogy a felhasználók előbb-utóbb képesek legyenek az önálló információszerzésre. A hallgatóknak azt is el kell sajátítaniuk, hogyan kell mindezen feladatokat hatékonyan végrehajtani.

A képzésben három fő témának kell szerepelnie:

- az információs műveltség elméleti kérdései,
- az információs műveltség elsajátítása önmaguk számára,
- az információs műveltség oktatásának kulcskérdései.

Mindezen feladatokat csak holisztikus szemléletmódban érdemes kezelni. Az információs műveltséget vagy önálló tárgy keretében, vagy más tárgyakkal – leggyakrabban az információkereséssel – együtt oktatják.

Az informatikus könyvtáros hallgatónak képesnek kell lennie

- felismerni az emberek információs szükségleteit és igényeit;
- megismerni a különböző információs csatornákat és forrásokat, meghatározni a sajátos információs igényeknek megfelelő forrásokat, és ez utóbbiakat hatékonyan kezelni;
- az információkat hatékonyan értékelni, megnedzselni és alkalmazni;
- szintetizálni az információkat, illetve új tudást eredményezően használni;
- értékelni az információ-felhasználás kulturális, etikai, gazdasági, jogi és társadalmi vonatkozásait.

Az információkeresés

Ez a tárgy három nagy területet foglal magában: az információszerzésre irányuló viselkedést/magatartásformákat (human information behavior), az információkeresést (information seeking)

és az információ-visszakeresést (information retrieval).

A három részterület meghatározása:

a) Az információszerzésre irányuló magatartásformák közé tartozik az összes – az információ és a tudás bármilyen formában, bármely csatornán és médiumon keresztül megszerzésével és felhasználásával összefüggő – viselkedésmód, beleértve az informális és a nem rögzített kommunikációt is.

b) Az információkeresés alatt azt a céltudatos információkereső tevékenységet értjük, amely egy szükséglet kielégítése, egy probléma megoldása, vagy egy jelenség megértése érdekében folyik.

c) Az információ-visszakeresés mindennemű információ céltudatos keresését jelenti – bármilyen reprezentációban ábrázolják, illetve bármilyen típusú információs rendszerben, dokumentumban, annak szurrogátumában, vagy akár faktográfiai adatok formájában tárolják a keresett információt.

Kevés olyan tárgy van – mint az információkeresés –, amely kivétel nélkül valamennyi képző intézmény tantervében a kötelezően fölveendő kurzusok közé tartozik.

Az információkeresés alapfogalmai:

- az információszerzésre irányuló magatartásformák, információkeresés, információ-visszakeresés;
- tudás, információ, dokumentumok, információforrások, információkereső rendszerek;
- információs szükségletek, az információhoz való hozzáférés, az információ használata, informáltság, információs műveltség;
- relevancia, használat, elégedettség, az információ fejlődése;
- az információforrások tartalma, az információ felhasználásának kontextusa;
- tudásszervezés, indexelés, osztályozás, szótárak, az információ reprezentációja.

Amint látható, az információkeresés és -visszakeresés tárgyat a magyarországi gyakorlathoz képest komplexebb módon közelítik meg: ná-

lunk általában három külön tantárgy keretében oktatjuk a kommunikációt, a könyvtári feldolgozást, valamint a tájékoztatást. Az alábbiakban csoportosítva közöljük a több évet átfogó kurzus tematikáját.⁵

- Az információ és a tudás. A dokumentumok. Az információforrások tipológiája.
- A kommunikációs magatartásformák és mintázatok.
- Az emberi kommunikáció magatartásformái, szereplői, forrásai és helyszínei (könyvtárak, információs központok, archívumok, múzeumok stb.).
- Az információs csatornák és a média.
- Az információkeresés stratégiája és taktikája.
- Az információs szükségletek természete, tipológiája, vizsgálata: használók és nem-használók; az információs műveltség.
- Az információkeresés folyamata; a kontextustól függő információkeresés.
- Az információ relevanciája, a felhasználók elégedettsége; a szükségleteknek megfelelő szolgáltatások fejlesztése
- Az információ visszakeresése; információkeresés meghatározott szakterületeken/témakörökben; aszakterületek/tudományágak speciális forrásai.
- Információkeresés a különböző – nyomtatott, elektronikus, hálózati – médiumokban. Hivatkozáskeresés, bibliometria, webmetria.
- Információkereső nyelvek.
- Természetes nyelvű feldolgozás, automatikus indexelés, osztályozás, tartalom-összegzés; többnyelvű rendszerek, információkeresés több nyelven.
- Metaadatok előállítása és keresése; ellenőrzött szótárak.
- Információkereső rendszerek: adatbázis-menedzsment rendszerek, faktografikus/

numerikus rendszerek, bibliográfiai adatbázisok, OPAC-ok, teljes szövegű visszakeresés, elektronikus folyóiratok, tartalommenedzselő rendszerek, internetes kereső rendszerek, tematikus katalógusok, láthatatlan web, szemantikus web.

- Ontológiák, tárgyszavak, tezauruszok, taxonómiák, osztályozási rendszerek, tématerképek; fogalmi, tematikus, rejtett és szemantikus keresés.
- Digitális könyvtár, a digitális források menedzselése.
- Multimédia, képek, audio, hang, zene, szépirodalom, kémiai szerkezetek, genom- és fehérjeszekvenciák.
- Intelligens rendszerek és technikák; kognitív megközelítés.
- Tudásmenedzsment; adat- és szövegbányászat; intelligens ügynökök, mesterséges intelligencia.
- Info-kommunikációs technológia.
- Információkereső felületek; számítógépes ábrázolás, vizualizáció.
- Új fejlesztések és a jövő trendjei.

Az információs társadalom: az információhoz való szabad hozzáférés akadályai

A mezőgazdasági, a tudományos, illetve az ipari forradalmat követő információs társadalom kialakulásának két alapvető feltétele: az információszabadság érvényesülése, valamint a személyes és a társadalmi érdekek védelme. A globalizáció alapvető változásokat generál az emberek életében, de számottevő változást eredményez a hagyományos kommunikációs modellben is.

Számos előnye mellett az információs társadalom kialakulása sok hátránnyal jár együtt, me-

lyek közül a legnagyobb az az egyre mélyülő szakadék, amely a fejlett, illetve a fejlődő országok között mutatkozik meg az info-kommunikációs technológia alkalmazásában. A fejlett országok birtokolják az info-kommunikációs technológia 85%-át, míg – a lélekszámukat tekintve sokkal nagyobb hányadot kitevő – fejlődő országoknak csak a maradék 15% jut. Ugyanakkor – ha nem is ilyen számarányban – a fejlettebb országokban az „információgazdagok” és az „információszegények” között tátong egy szakadék. A könyvtárosok felelőssége felhívni a figyelmet az információhoz való szabad hozzáférés fontosságára, amelynek előfeltétele, hogy minél többen tudják használni az informatikai eszközöket.

A könyvtáraknak kitüntetett szerepük van az információs társadalom kialakításában: az információkhoz való szabad hozzáférés biztosításával segítik a tudás megszerzését, a független döntéshozatalt, az élethosszig tartó tanulást, a demokratikus értékek, a társadalmi pluralitás és sokszínűség, a szellemi szabadság kibontakozását, az emberi jogok érvényesülését, és ők teremtenek hidat a világban meglévő információs szakadékok fölött.

A könyvtárosképzésben az információs társadalommal összefüggő, alapvetően fontos kérdéseket három nagy témakörbe csoportosíthatjuk:

- etika,
- a szellemi szabadság érvényesülése,
- információs jog, szerzői jogvédelem.

A szerzők Bulgária, Horvátország, Szerbia és Montenegró gyakorlatát mutatják be. Az IFLA sugallatára mindegyik ország kidolgozta a könyvtárosok etikai kódexét, melynek megismerése a tananyag részét képezi. Az információs jog mellett – mely főként az információs társadalom kialakításával kapcsolatos nemzetközi és nemzeti jogszabályok, illetve politika megismerésére irányul – a hallgatónak el kell sajátítaniuk a szellemi tulajdon-védelem alapjait és a

szerzői jog védelmének a könyvtárak tevékenységével összefüggő kérdéseit.

Tudás- és információmenedzsment

Több más, új keletű diszciplínához hasonlóan ez a tárgy is az egyértelmű definíció hiányával küzd.

A tudásmenedzsment a 90-es évek közepétől, az információmenedzsment viszont már a 70-es évek dereka óta használatos kifejezés, amelyek között nagyon sok átfedés, illetve hasonlóság mutatkozik. Az információmenedzsmenttel számos szakterület – köztük az üzleti világ, az info-kommunikációs technológia, a közigazgatás, a kommunikáció – képviselői kezdtek el foglalkozni. Az információmenedzsment a technológia-orientációjú megfogalmazás szerint az adatok, az információtechnológia és a stratégiai döntések menedzselését jelenti. A tartalomorientált megközelítés az információra és annak használatára koncentrálnak.

A legtöbb informatikus könyvtáros képző intézményben a mesterprogram része ez a két tárgy. Amennyiben szerepel a BA szinten, akkor többnyire más tárgyakkal összevontan oktatják. Az információmenedzsmenthez kapcsolódó kurzusok három fő téma köré szerveződnek:

- információtechnológiai kérdések,
- vállalati – intézményi – vezetői információ,
- információforrások és nyilvántartások menedzselése.

A szerzők véleménye szerint az információmenedzsment részben az info-kommunikációs technológiával való szoros kapcsolatának, részben pedig annak köszönheti gyors fejlődését, hogy egyre több ágazat mutat érdeklődést a szervezetben belüli szellemi és humántőke iránt. A tanulmány szerzői a következő tantárgyi felosztást ajánlják:

- Tartalom – az információ és a tudás megjelenési formái (belső/külső, formális/informális stb.), szerepe és értéke a szervezetben.

- Kontextus – szervezeti kultúra, információs társadalom. A tudás keletkezése.
- Folyamat – információgyűjtés és -keresés, információ-visszakeresés; az információterjesztés eszközei és technikái.
- Használók – kommunikációs megközelítés, tanulás, networking, társadalmi beágyazottság. Az információ megosztása és használata.
- Technológia – információs rendszerek és tervezésük.
- Stratégia és tervezés – benne a szellemi tőke fogalmával.

A menedzsment szemléletet az alábbi modulok segítségével sajátíthatják el a hallgatók:

- szervezeti kultúra és viselkedés,
- szervezeti tanulás,
- a tanulás mint egyéni és társadalmi folyamat,
- az információs műveltség és a munkahely.

Tudásszervezés

Az információkereséssel és -visszakereséssel együtt a tudásszervezés a legfontosabb tárgyak közé tartozik, mert amikor a felhasználók bönegésnek vagy keresnek valamit, akkor a tudásszervezés módszereit alkalmazzák a dokumentumok hozzáférhetőségében.

Szűkebb értelemben azokat a rendszereket, illetve folyamatokat tekintjük a szakterülethez tartozónak, amelyek lehetővé teszik, hogy a felhasználók megtalálják az őket érdeklő információkat, dokumentumokat, tudnivalókat a memóriaintézményekben (könyvtárakban, levéltárakban, múzeumokban), az online adatbázisokban vagy az interneten. Folyamat-oldalról ide tartozik az osztályozás, a katalogizálás, az indexelés és a tartalmi elemzés, a rendszerszintű megközelítésben pedig ugyancsak a tudásszervezés részét képezik a bibliográfiai rekordok, az osztályozási rendszerek, a tezauszok, a szemantikus hálók stb.

A tudásszervezés alapvető funkciói:

- megkönnyíteni a keresést – többek között – a katalógusokban és a bibliográfiákban;
- segíteni a felhasználóknak abban, melyik dokumentumot válasszák (pl. kivonatok, ajánlások készítésével);
- a dokumentumokhoz való hozzáférés mi-kéntje: a gyűjtemény elrendezése, raktározás stb.

A tudásszervezés hagyományos formái:

- a klasszikus osztályozási rendszerek (mint például az ETO),
- fazettás, illetve analitikus szemlélet (Ranganathan, Bliss stb.),
- információ-visszakeresési eljárások (Cranfield kísérlete, TREC, UNITERM stb.),
- felhasználó-orientált, illetve kognitív szemlélet,
- bibliometriai felfogás,
- a szakterület elemzésére épülő (pl. szociológiai, ismeretelméleti stb.) megközelítés,
- további szempontok: szemiotikai, kritikai-hermeneutikai stb.

A tudásszervezés tárgy moduljai lehetnek például az alábbiak:

- enumeratív osztályozási rendszerek (Dewey, ETO, LCC),
- fazetta-elemző rendszerek (Bliss 2. kiadás),
- tárgyszórendszerek (Library of Congress subject heading),
- tezaurusz alapú rendszerek,
- bibliometriai térképek,
- számítógépes keresőmotorok algoritmusai,
- ontológiák,
- szemantikai hálók,
- topic map technológia stb.

A tudásszervezés tágabb értelemben a kérdés társadalmi összefüggéseit – például a felsőoktatási intézmények, kutatóintézetek stb. rendszerét, a tudományrendszereket stb. – vizsgálja.

Könyvtárak a multikulturális információs társadalomban

A mindennapi életben a multikulturalizmus kifejezés inkább a fejlődő országokból Európába történő bevándorláshoz kötődik, hiszen ez a folyamat hirtelen igen nagy társadalmi változásokat idézett elő. A multikulturalizmus ugyanakkor nem új keletű jelenség: a mi kontinensünkön régóta jelen vannak a nemzeti és a vallási kisebbségek (lappok, baszkok, macedónok, cigányok, zsidók stb.).

A szerzők fogalommagyarázattal indítják a tanulmányt, majd a könyvtárak fejlődéstörténetébe ágyazva említenek néhány jellemző múltbéli példát. A 60-as, 70-es évek kulturális és multikulturális forradalmainak rövid áttekintése után azt a kérdést feszegetik, miért kap kevés szerepet ez a kérdés a könyvtárosképzésben, holott a könyvtárosoknak képeseknek kell lenniük arra, hogy

- megértsék a könyvtárak szerepét a multikulturális környezetben,
- tudatosan fejlesszék a multi- és interkulturális munkára alkalmas módszereket és
- megtervezzék azokat a szolgáltatásokat, amelyek valóra válthatják a könyvtárak e téren kitűzött terveit.

A megvalósítás lehetséges módjai között számos jól ismert tevékenység felsorolását olvashatjuk, mint például:

- a gyűjteményben gondoskodni kell a kisebbségeket érdeklő művek meglétéről,
- a gyermekek számára speciális szolgáltatásokat kell kidolgozni,
- olvasóköroket, író-olvasó találkozókat kell szervezni,
- közösségi információs szolgáltatásokat kell nyújtani,
- hozzá kell járulni az emberek információs műveltségének növeléséhez.

A BA és az MA szinten egyaránt érdemes tartani ilyen kurzusokat, amelyek szerepet kaphatnak az élethosszig tartó tanulásban is. Fontos a könyvtárak küldetésének újragondolása a változó világban, a multikulturális társadalomban.

A könyvtártörténetről a könyvtár- és információ-történetig

Az utóbbi időkben jelentősen visszaszorult a könyvtártörténet oktatása: az önállóan megszervezett történeti tárgyak ma már csak a tanterv 18%-át teszik ki. Számos külső és belső ok vezetett ide. Érdekes megfigyelés azonban, hogy a történeti stúdiumok tárgya és tartalma kibővülőben van, és ma már több helyen találunk *az információ és a könyvtár története* című tantárgyat.

A történeti tudat kialakítása valamennyi foglalkozás önazonosságának szempontjából döntő jelentőségű, ezért a szakmai és az intézményrendszer történetének tanítása nem maradhat ki a felsőfokú oktatás tanterveiből. A történelem mindent átfog, elősegíti a társadalmi gondolkodásmód kialakítását. A történeti szemlélet teszi lehetővé a különböző kultúrák, hagyományok, technológiák összehasonlítását.

Élénk viták zajlanak a könyvtártörténeti diszciplínáról, illetve arról, hogyan integrálódik a jövőben ez a tárgy az oktatásba, és ezt a kérdést magától értetődően nem lehet elválasztani a társadalmi folyamatoktól. A munkaerőpiac nyomása alatt folyamatosan változó informatikus könyvtáros képzésnek feltétlenül szüksége van arra, hogy szélesebb történelmi kontextusba ágyazva láttassa a szakmai társadalmi szerepét – ezért a könyvtár- és információ-történeti kurzusoknak a jelenleginél nagyon hangsúlyt kellene kapniuk a felsőoktatásban.

Kultúrák közvetítés (európai kontextusban)

A tantárgyról szóló fejezet szerzői kísérletet

tesznek a kultúra fogalmának meghatározására, amely köztudottan nem könnyű feladat.

A XX. század második felében sokat változott a kultúra fogalma. Korábban a populáris kultúra, tömegkultúra stb. jelzőkkel illetett tevékenységet sokkal inkább a kultúrán kívülinek, mintsem a „valódi” kultúra részének tekintették. Ma már a legtöbb országban nemcsak a magasan képzett intellektüellek számára fenntartott, kifinomult szellemi aktivitást tekintik kultúrának, hanem a széles néptömegek érdeklődésére számot tartó műfajok gyakorlását is ide sorolják.

Leginkább a következő három kultúra-definíció ismert: a régi, szűkített értelmű „magaskultúra”, amely az esztétikai érték alapján szelektál, a szélesebb értelmű, de még mindig esztétikai kategóriában gondolkodó, illetve a legszélesebb értelmű antropológiai szemlélet, amely a kultúrát egyszerűen életmódnak tekinti.

Fontos megjegyezni, hogy a könyvtárakban folyó kultúrák közvetítés a demokratikus folyamatokba való bekapcsolódás szélesítését és mélyítését segítheti elő.

A mai könyvtárak a közszféra legfontosabb intézményei közé tartoznak.

Elmélet és gyakorlat: a könyvtár-szakmai gyakorlat helye a képzésben

A hivatás gyakorlására felkészítő szakmai gyakorlat mindig is fontos volt a könyvtárosképzésben. Manapság kétfajta szakmai gyakorlat dominál. Az egyik a „túlélő” stratégia, amely főként a szélesebb hatókörű információmenedzselési és technológiai kontextusba ágyazva szervezi a gyakorlatot. A másikat „panda-szindrómának” nevezik, amely nem véletlenül a roppant kedves, de nem éppen a gyorsaságáról ismert, és sajnos, a kihalás szélére sodródott fajról kapta beszédes nevét.

A szakmai gyakorlat előnyeit nem szükséges túl-

ságosan hangsúlyozni. Egy jól szervezett gyakorlat a hallgatók fejében helyre teszi a kurzuson hallott milliányi információt, lehetővé téve az intézmények működésének, a döntéshozatali folyamatoknak a megértését.

A tananyag a társadalmi igényeknek, illetve az információs szükségleteknek megfelelően folyamatosan változik. Az oktatók két tűz közé kerülnek: egyik oldalról elvárják tőlük, hogy a hagyományos tananyagot tanítsák meg. Más oldalról viszont a munkahelyek azt követelik meg, hogy az egyetemről a gyakorlati munkára teljes egészében felkészített fiatalok kerüljenek ki, akiknek a továbbképzésére minimális energiát kell fordítaniuk. Ennek az egymásnak ellentmondó igénynek nehéz megfelelni.

Annak ellenére, hogy a szakmai gyakorlat szinte minden vizsgált intézmény tantervében szerepel, a tartalma kevésbé meghatározott. Annyi azonban megállapítható, hogy a legtöbb helyen inkább a problémamegoldás módszertana felől közelítik meg a gyakorlatot. Az egyetem falai közül kikerülve a hallgató sokkal inkább magára van utalva; ő maga irányítja a saját tanulási folyamatát.

A tanulmány szerzői különös figyelmet fordítottak a nemzetközi szakmai gyakorlatokra, amelyek megszervezésében egyre több intézmény vesz részt.

Könyvtármenedzsment

A fejezetet először „Könyvtári menedzsment és promóció” címmel tervezték közzétenni, de a koppenhágai egyeztetésen mégis úgy döntöttek, hogy mindazt a sok elméleti és gyakorlati tudnivalót, amely a folyamatosan változó könyvtári szolgáltatások szervezéséhez szükséges, a könyvtármenedzsment címszó alatt fogják tárgyalni.

A menedzsment az utóbbi 10–15 évben szerves részét képezi a könyvtár- és információtudományi képzés tananyagának. Ezt a tendenciát erősíti, hogy az informatikus könyvtáros diplomá-

val már korántsem csak könyvtárakban, hanem a széles értelemben vett információs piacon, az üzleti világban is egyre több helyütt lehet munkát találni. A felsőoktatási intézmények elemei érdeke, hogy a náluk végzetek minél jobb munkalehetőségeket találjanak, így természetesen nagy gondot fordítanak a piaci igények ki-elégítésére.

A szerzők egyesült államokbeli, ausztráliai és más felméréseket idéznek, melyek mind azt bizonyítják, milyen fontos helyet foglal el a menedzsment a tantervekben. Az IFLA 2000-ben kiadott *Guidelines for Professional Library / Information Educational Programmes* a tíz legfontosabb tárgy közé sorolja a menedzsmentet. A könyvtármenedzsment az alábbi területeket foglalja magába:

- általános menedzsment ismeretek,
- kommunikáció és tárgyalástechnika,
- a könyvtár- és információtudomány a társadalomban,
- humán-erőforrás menedzsment,
- tudásmenedzsment,
- minőségmenedzsment,
- könyvtárstatisztika,
- szellemi tulajdonvédelem és informatikai jogi ismeretek,
- projekt menedzsment,
- marketing.

A BA képzés keretében az általános menedzsment ismeretek kötelező tantárgy, amelynek keretében a hallgatóknak meg kell ismerkedniük az elméleti alapokkal, meg kell érteniük a könyvtárvezető szerepét, feladatait, funkcióit, kompetenciáit, képességeit, a szociális felelősségét és az etikai kérdéseket. A későbbiek során el kell sajátítaniuk a stratégiai tervezés, a változáskezelés, a szervezeti innováció, a szervezetejlesztés, a humán-erőforrás gazdálkodás, az ösztönzés, a költségvetés és gazdálkodás, a minőségellenőrzés, a szervezeten belüli kommunikáció stb. tárgyakat.

A marketing tárgy keretében a hallgatók megta-

nulják a marketing tervek készítését, a felhasználói szükségletek felmérését, illetve kielégítését, a könyvtári szolgáltatások marketing kommunikációját. Érdekes megfigyelni, hogy a szerzők a marketing tárgy keretében említik a nálunk is jól ismert SWOT és PEST analízis módszereket, amelyeket mi inkább a stratégiai tervezés tárgy keretében oktattunk. A piac elemzése és a könyvtárak piaci helyzetének vizsgálata mellett a marketing kommunikáció és a promóciós tevékenység is helyet kap a tantervben. Foglalkoznak az árakkal, egyrészt az árképzés különböző módjaival (pl. önköltségszámítás), az árak és a versenyképesség kérdéseivel stb.

Az információs szolgáltatások marketingje című tárgy a versenyképességet helyezi a középpontba. A kurzus során azt elemzik, miként lehet a marketing elméletet és a marketing stratégia implementálását a versenyképesség nyújtotta előnyök szolgálatába állítani.

A BA szinten kötelező „Kommunikációs készségek és tárgyalástechnika” című tárgy célja az emberi kommunikáció folyamatának, valamint az írott és a szóbeli kommunikáció gyakorlati készségeinek megértése, fejlesztése.

A könyvtár- és információtudomány a társadalomban szintén kötelező kurzus, amely szélesebb társadalmi kontextusba ágyazva tekinti át a könyvtár és az információs szolgáltatások szervezésének kérdéseit, többek közt a politikai és a jogrendszert, az adott nemzet könyvtári rendszerét, annak feladatait és funkcióit, a szakember-képzést, a szakmai szervezeteket, a digitális könyvtári projekteket stb.

Néhány éve egyre több szó esik arról, hogy a könyvtári munka jogi környezete mindinkább bonyolulttá válik, ezért *A szellemi tulajdonvédelem és az információs jog* című kurzus is kötelező a BA szinten. A tárgy keretében a következőket oktadják: a szabadalmi, védjegy és formatervezési-minta oltalom, valamint a szerzői jogi védelem alapjai, történeti fejlődése.

A döntéshozatalhoz és a kötelező adatszolgáltatáshoz egyaránt elengedhetetlenül fontos könyv-

társtatisztika jelentőségével és a statisztikai adatok szerkezetével valamennyi szakembernek tisztában kell lennie, ezért a könyvtárstatisztika is a képzés érdemi részéhez tartozik.

A minőségmenedzsment kurzus az elméleti alapok után az ISO 9000 szabványcsaláddal és a minősítési rendszerrel, a könyvtári szolgáltatások minőségével, a felhasználók elégedettségének mérésével és a rendszeres minőségbiztosítás követelményeivel foglalkozik.

A hatékony projektmunkához szükséges tudnivalókat és készségeket közvetítő projektmenedzsment tárgyat a BA és az MA szinten egyaránt oktathatják. A kurzus tematikája:

- a projektmunka alapjai: a hatókör, az idő, a költségvetés és a minőség meghatározása;
- a projekt meghatározásához és tervezéséhez szükséges eszközök és dokumentumok;
- a projekt végrehajtási szakaszához szükséges feltételek és beszámolók;
- munkacsoportok kialakítása, teammunka;
- a projektfinanszírozás stratégiája és forrásai.

A könyvtár személyzeti kérdéseivel foglalkozó humán-erőforrás menedzsment az MA szint kötelező vagy választható kurzusa egyaránt lehet. A hallgatók megismerkednek a könyvtári és a foglalkoztatási jogszabályokkal, a munkaerő tervezés, a személyzet kiválasztás, a személyzet és a teljesítmény értékelési technikái, a személyzet képzésének, fejlesztésének, motiválásának kérdéseivel, a vezetői kompetenciákkal és felelősséggel.

Irodalom, jegyzetek

1. <http://www.asis.org/Bulletin/Dec-06/EuropeanLIS.pdf> [hozzáférés: 2007. december 6.]
2. A „Dublin deskriptor” kifejezést a vonatkozó magyar szakirodalomban nem találtam, de az egyes szakok képzési és kimeneti követelményei meghatározásában szerepelnek azok a mondatok, amelyek a Dublin deskriptoroknak felelnek meg. Például: „Az alapfokozat birtokában az infor-

- matikus könyvtárosok ismerik..." illetve „Az alapfokozat birtokában az informatikus könyvtáros képes, illetve alkalmas...” – majd ezt követi azon kompetenciák felsorolása, amelyre a képzés felkészíti a hallgatókat. A ref.
3. Az előző jegyzethez kiegészítésül néhány konkrétum: a LIS Curriculum a Dublin deszkriptorokkal határozza meg a három szint kompetenciáit. Az öt deszkriptor: tárgyi tudás; a megszerzett tudás alkalmazása; ítélőképesség; kommunikációs képességek; tanulási készségek. A BA, az MA, illetve a doktori szinten a deszkriptorokhoz egyre magasabb követelmények társulnak.
 4. Euroguide LIS: competencies and attitudes for European information professionals. 2nd entirely revised edition. Produced with the support of the European Commission, as part of the Leonardo da Vinci program. ADBS Éditions, 2004. 2 vols. <http://www.certidoc.net/en/euref1-english.pdf>, <http://www.certidoc.net/en/euref2-english.pdf>
- A LIS Euroguide 1-2. kötete „Európai információs szakemberek kompetenciái és tulajdonságai” címen magyarul is hozzáférhető (www.certidoc.net/fr1/euroguide_hungarian.pdf)
- Egy további dokumentum e tárgyban:
Competencies for information professionals of the 21st Century. Rev. edition, June 2003. Special Libraries Association, 2003.
<<http://www.sla.org/content/learn/comp2003/index.cfm>>
5. A Könyvtári Figyelő 2007. évi 3. számában (519-521.o.) a „Könyvtár- és információtudományi képzés Európában” című cikkben egy részletes táblázatot tettünk közzé a tantárgy tematikájáról. Gyakorlatilag ugyanez a táblázat szerepel a most referált e-könyvben, amelynek itt csak a ki-
vonatát adjuk közre.

Elkészült a Magyar Nemzeti Bibliográfia (MNB) új honlapja, mely az OSZK kezdőlapján jelenik meg.

A honlap az elektronikusan elérhető retrospektív és kurrens nemzeti bibliográfia folyamait teszi közös keresőfelületen hozzáférhetővé.

(Hír az OSZK levelező listáról, 2007. december 19.)

A Magyar Közlöny 2007. december 28-i 185. számának 15412. oldalán megjelent az egyes munkaügyi tárgyú törvények módosításáról szóló 2007. évi CLXXIX. törvény, mely többek között a közalkalmazottak jogállásáról szóló 1992. évi XXXIII. törvényt is módosítja. A jogszabályt tartalmazó közlöny pdf formátumban letölthető a következő címről:

<http://www.magyarokozlony.hu/nkonline/MKPDF/hiteles/mk07185.pdf>